

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Vilh. la Cour: Hedebygravningerne i 1930.

J. Raben: Hofdværgen. H. Flint: Folkeminder fra Daler.

Nr. 8 — 1. FEBRUAR 1931. — 7. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN
ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000
Reservefond 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

HEDEBYGRAVNINGERNE I 1930

Af VILH. LA COUR.

Med ikke ringe interesse modtog den nordiske offentlighed meddelelserne om, at der i år vilde blive sat arbejder i gang nede i Sønderjylland til undersøgelse af *Hedeby's historie*. De skriftlige kilder, vi har vedrørende byen, er ikke mange, og deres fortolkning har givet anledning til adskillig meningsforskel mellem forskerne; men derom er dog efterhånden opfattelserne samlet, at det her drejer sig om et i væsenlig grad *svensk-præget* byanlæg fra vikingetiden, en frugt af *det svenske Sliherredømme*, hvorom Adam af Bremen og to sydslesvigske runestene i fællesskab vidner. Skal man nå længere, må det blive spadens sag at skaffe det fornødne materiale.

Forøvrigt har spaden allerede været i gang dernede, og udbyttet har været ganske anseligt. Der er fra århundredskiftet og til verdenskrigens begyndelse med mellemrum blevet gravet på og ved den gamle bytomt; men naturligvis udelukkede selve krigsårene en fortsættelse af arbejdet. Først i år er det lykkedes lederen af *Baltisches Historisches Forschungsinstitut*, professor ved universitetet i Kiel, dr. Otto Scheel at få stillet den nødvendige sum til disposition til gravningernes genoptagelse, og i Kielmuseets nyudnævnte direktør, dr. Gustav Schwantes, har man samtidig fundet en fortrinlig organisator af det ikke ringe apparat, der teknisk og videnskabeligt må forudsættes, om resultatet skal svare til forventningerne. På den i sommer afholdte arkæologkongres i Riga talte både prof. Scheel og dr. Schwantes om Hedebyproblemer (desværre bruger man på tysk den uheldige arkaisme *Haithabu* i stedet for den lydligt korrekte form *Hedeby*), og ved at indbyde skandinaviske forskere og institutioner, som havde forbindelse med netop dette studium, til at overvære gravningerne, viste

man ikke alene en påskønnet venlighed over for nordisk videnskab, men man gjorde tillige resultatet af årets arbejde frugtbringende for videre kredse, inden de officielle publikationer, som nødvendigvis må lade vente på sig, er bleven sendt ud. Fra svensk side mødte amanuensis Erik Floderus, fra norsk dr. phil. Sigurd Grieg og fra dansk forfatteren af nærværende meddelelse. Selve gravningerne tog deres begyndelse den 10. september og afsluttedes lidt før udgangen af oktober måned. Det daglige tilsyn lededes af tre unge arkæologisk studerende, og arbejdet udførtes af stedlige folk.

Som flertallet af læserne sikkert ved, har Hedeby været omgivet af *en mægtig halvkredsvold* umiddelbart ved Haddeby Nor — det lille indvand, som ret over for Slesvig By skærer sig ind mellem bankerne på sydsiden af Slien, og som længere inde fortsættes i Selk Nor. Her hår bosættelsen ligget godt dækket, det smalle indløb til noret har været let at spærre, og yderligere har færdselen vestover — til Hollingsted—Trene—Ejder — haft et langt bekvemmere forløb, end hvis udgangspunktet havde været nord for Slien, ved *Slesvig*, hvorfra man måtte lægge en stor del af vejen gennem stærkt bakket og skovgroet terræn. Når man husker på den overordentlig betydningsfulde transithandel, som i oldtiden var knyttet til netop egnen her, falder den tanke naturlig, at Hedebylletten ved noret tidligt kan være taget i brug af de købmænd, som ved Slien vilde omlaste eller oplagre deres varer i markedstiden. Noget egentligt byanlæg behøver selvfølgelig ikke af den grund at være vokset frem med det samme; men utvivlsomt — derom turde alle være snige — har denne lokalitet dog allerede før år 900 været benyttet af farmænd. Det var sikkert hertil, nordmanden Ottar styrede, når han vilde „to Hædum“, ligesom det var herfra, Wulfstan sejlede „of Hædum“.

Netop kort før år 900 hændte det imidlertid, at det svenske herredømme i „regnum danicum“ blev grundlagt, og af havnepladsen „ved Hederne“ blev „Hedeby“ skabt, takket være de svenske vikingkongers initiativ. Den store, voldværnede bebyggelse repræsenterer et virkeligt *byanlæg* — tænkt og gennemført af dem, som sad inde med magten på stedet, og som herfra vilde beherske transithandelen mellem Vesteuropa og de baltiske lande eller — for at nævne to vigtige havne på ruten — mellem Dorestadt i Frisland og Björkö (Hedeby's moderstad?) ved Mälaren.

Hedeby's betydning i denne henseende fremlyser naturligvis i første række af fundene; men selve bosættelsens imponerende størrelse underbygger også vor opfattelse. Arealet bag halvkredsvolden, hvis arme strækker sig mod noret, er ikke langt fra 28 hektar, volden bøjer sig c. 450 m ind i land, og dens to arme har nede ved vandet en indbyrdes afstand af c. 600 m.

Selve bypladsen falder i *fire* „*kvarterer*“. Et bæklob deler den i en nordlig og sydlig halvdel, og en vej, omtrent vinkelret på bækken, skærer yderligere halvdelene over i fjerdedele. At vejen er så gammel som selve bebyggelsen, godtgjorde undersøgelserne før krigen, da man påviste de portåbninger i volden, gennem hvilken den havde ført. At der på bypladshalvdelen *nord* for bækken havde været en meget udstrakt bosættelse, og at kulturlaget sine steder her var af betydelig dybde, var man ligeledes klar over, inden man tog fat i år. Endelig havde de tidligere gravninger vist, at der *syd* for bækken og *vest* for vejen — altså paa et område af bypladsens sydvestlige fjerdedel — havde ligget en mægtig *gravplads*, hvor hundredevis af lig var blevet jordede tæt ved siden af hinanden. Udover de omtrentlige grænser for denne gravplads kendte man dog intet til bebyggelsesforholdene på bypladsens sydlige halvdel, og det var derfor naturligt, at man satte arbejdet i gang netop her. Man vilde derved opnå at kunne høste sine første erfaringer i hidtil urørt jord, og man vilde få et indtryk af, om byen virkelig — hvad man fra svensk side havde betvivlet — havde strakt sig over så at sige det hele areal, eller der havde været åbne, ubebyggede områder bag volden. For at faa klarhed over dette besluttede man at skære en *c. 1 m. bred søgegrav* i omtrentlig retning V. — Ø. tværs gennem hele den sydlige halvdel af bypladsen. Fra vold til nor vilde den blive mellem 400 og 450 m lang, og ud fra den kunde gravningerne efter ønske udvides i nord eller syd med andre søgegrave eller med fladeafdækninger, alt eftersom dette måtte findes påkrævet. Da et sådant arbejde naturligvis forudsætter en meget omhyggelig og langsom fremgangsmåde, nåede man i år ikke fuldt at gennemskære strækningen fra volden til vejen; men det viste sig da også flere steder ønskeligt at udvide den relativ smalle søgegrav ret betydeligt.

Om *den tekniske fremgangsmåde* ved gravningen er ikke stort andet at sige, end at den fandt sted så nogenlunde som sådanne arbejder i vore dage udføres, og at der både fra assistenternes og arbejdsmændenes side udvistest den største påpasselighed og omtanke. Det måtte fryde enhver iagttager at se den nøjagtighed, hvormed lagene afskrælles og siden rettes op. Når det lykkedes at få så mange bygningsspor til at træde i sjælden grad tydeligt frem, skønt der intet — eller så godt som intet — andet var bevaret af husenes grundplan end syldtømmerets mørke skyggerids i det gule hedesand, skyldes det først og fremmest det udmærkede og akkurate arbejde.

Men anerkendes dette så stærkt og så berettiget, vil man forhåbentlig ikke tage anstød af, at der nævnes et enkelt punkt, hvor gravningen afveg fra den fremgangsmåde, man her i Norden finder uund-

gælig. Man gennemførte hele arbejdet *uden at tage et eneste niveaulement*. Det er vel sandt, at arkæologiske nivelleringer ofte kan udarte til det rene pedanteri, og i så fald spilder de kun tiden. Men når man overalt i Norden hellere løber denne risiko end undlader nivelleringer, er det ud fra den rigtige erkendelse, at hvad arkæologen ser ude i marken ved åbningen af en grav eller afdækningen af en hustomt, aldrig nogen sinde vil blive set af nogen som helst anden forsker. For tid og evighed er vort indtryk af fundet afhængigt af, hvor omhyggeligt udgraveren har meddelt os alle enkeltheder fra selve arbejdsstedet, og under disse omstændigheder kan hans opgivelser vanskeligt blive for udførlige — specielt ikke hvad aflejningsforholdene angår. Når det nu som her ved Hedeby drejer sig om en vidtstrakt bosættelse over et forholdsvis kuperet terræn og endvidere om et arbejde, der er planlagt at skulle strække sig over adskillige år, vil man uimodsigelig komme til med års mellemrum og i vid indbyrdes afstand gang på gang at træffe på tidsmæssigt korresponderende lag. At fastslå disses samtidighed uden at kunne benytte sig af den støtte, som tre eller fire for hele området gældende fixpunkter giver undersøgeren, vil sikkert ikke koste mindre besvær, end et niveaulement i sig vilde kræve, og den sikre — „einwandfreie“ — dokumentation vil i hvert fald blive adskilligt vanskeligere. Skal man sluttelig kunne nå til en fuldstændig kartografisk fremstilling af de oprindelige overfladeforhold, så bypladsens undergrund kan tegnes op med koter ganske som overfladen på vore dages målebordsblade, synes også her at måtte forudsættes et under gravningerne stadig fortsat niveaulement. Spørgsmålet har ikke ringe principiel og praktisk betydning, og så vidt jeg har opfattet det, hersker der på dette punkt uoverensstemmelse mellem almindelig *tysk* og almindelig *nordisk* gravningsteknik. Det vilde sikkert være gavnligt, om man ved en kommende arkæologkongres fik synspunkterne klart fremsat fra begge sider. Vi arbejder jo alle på at forfine vore metodiske fremgangsmåder, så det billede, vi arkæologisk eller historisk giver af fortiden, kan komme virkeligheden så nær som muligt, og medens vi nordboer kildekritisk står i betydelig gæld til tysk videnskab, turde det være frugtbringende for tysk arkæologi at drøfte moderne gravningstekniske spørgsmål med nordiske fagfæller.

Hovedudbyttet af årets arbejde var utvivlsomt de *hustomter*, der blev fremgravet. Der var også på den *nordlige* halvdel af bypladsen i årene før krigen blottet adskillige arnesteder, lergulve, hårdtbrændte rester af lerklininger o. lg., som viste, at man gennem lange tider havde boet på stedet, og at efterhånden det ene hus var rejst på tomten af det andet ældre. Men det var — så vidt jeg ved — ikke lykkedes et eneste sted at nå frem til en virkelig erkendelse af husets

form og konstruktion, enten årsagen hertil nu må søges i det ene eller det andet forhold.

Dette lykkedes derimod i store træk ved gravningerne i år, og alle de husgrundrids, der blottedes, viste sig at være af samme type, velkendt fra andre oldtidsboplads. Rimeligvis vil jeg bedst kunne redegøre for sagen ved at fremdrage et enkelt, karakteristisk eksempel.

I c. 8—9 meters afstand fra voldfoden traf man i søgegraven utvivlsomme spor af en bygning. Da man havde udvidet graven mod syd (senere tillige mod nord) og var nået 0,50 m. ned, tegnede hus-tomten sig som en stor, gråbrun plet, omgivet på alle sider af rent, gult hedesand, i hvilket der hist og her fremtrådte tydelige gruber, karakteriserede ved mørkere fyld. I en dybde af 0,70 m. antog den mørke kulturjord, som markerede bygningen, skarpe konturer med vinkelret afskårne hjørner; men noget indtryk af et firesidet hus fik man ikke — tværtimod syntes væggene sine steder at have mærkelige frem-spring. Årsagen hertil viste sig i en dybde af 0,90 m. Man kunde nu i selve fyldets substans skelne i hvert fald to over hinanden lig-gende bygninger, en ældre og en yngre; af den sidste kom bl. a. en del af det stampede lergulv til syne. Selve husomridsene trådte også nogenlunde klart for en dag, takket være de pakninger af håndstore sten, der flere steder fulgte væggene. Af disse blev der tillige truffet adskillige rester af rødbrændt lerklining — altså stammende fra byg-ningens ødelæggelse ved en brand. Man fortsatte nu med at gå i dybden. 0,95 m. nede nåede man hist og her gennem det kul-turlag, der havde opfyldt husenes indre. Det skete tidligst ved hjør-nerne, der tegnede sig som mørke pletter (stolpespor), hvorfra der vin-keletret på hinanden udgik mørke bånd (spor af syldtømmeret). Endnu 0,05 m. dybere var det meste af kulturlaget fjernet, og man fik øje på, at det her ikke drejede sig om *to*, men om *tre* huse bygget på den samme tomt. Fuldkommen klart tegnede billedet sig dog først i 1,05 meters dybde. Her stod alle tre huses grundrids som mørke, skarpt optrukne linier i sandet, krydsende stolpehuller i hjørnerne. På dette punkt standsede man gravningen. Man havde ført den til bunds, og på ganske den samme måde afdækkedes i efterårets løb en række andre huse: i søgegraven traf man en bred, mørk „skygge“, man ud-videde feltet, fik efterhånden kulturlaget til at opløse sig i karakteristisk skilte lag og endte med det — tilgiv mig det usaglige udtryk — pragtfulde skyggerids af mørke linier, som syldtømmeret havde efter-ladt i undergrundens sand. Dette syn mødte vistnok altid øjet i en dybde af 1,05—1,20 meter.

Man kan herefter ikke være i tvivl om *visse bestemte træk i byg-ningernes konstruktion*. Husene har for det første været firesidede, rektangulære. Der var ikke et eneste grundrids, som i fuld dybde vi-

ste afrundede hjørner. Dernæst må væggene have været opførte på den måde, som kendes fra andre vikingetidsbosættelser (f. eks. Truso) eller tidligt middelalderlige bosættelser (f. eks. Sigtuna): i en kraftig sylDRAMME, fastholdt i hjørnerne af nedgravede stolper, har der med mellemrum været boret huller, hvori smække stokke har været indstukne. Mellem disse stokke har væggen været flettet af vidjer, og selve vidjevæggen har da atter været klinet med ler. Naturligvis er der mange detailspørgsmål, som stadig står uløste (det gælder f. eks. væggenes afslutning foroven, tagkonstruktionen, indgangsforholdene o. lg.); men alligevel er man ved de resultater, årets gravninger har bragt, på dette punkt nået et betydeligt stykke frem, og den fulde kritiske gennemarbejdelse af det indsamlede materiale vil kunne oplyse adskillige træk, som ikke umiddelbart har kunnet iagttages.

Vedrørende hustomterne turde der dog være grund til at gøre endnu en bemærkning.

På et sted, hvor gravningen i 1,20 meters dybde ligeledes viste tre over hinanden byggede huse, fandtes der c. 1 m. uden for det enes vestvæg, og *inden* man nåede helt til bunds, 5 forholdsvis store, runde stolpehuller på rad. Umiddelbart betragtet gjorde de efter sigende indtryk af at have hørt til *en slags åben forhal*. Heller ikke denne konstruktion vilde være ganske ukendt; men da jeg ikke personlig har set stolpehullerne under afdækningen og kun kan støtte mig til fotografiske optagelser, tør jeg ingen sikker mening have om deres betydning.

En ejendommelighed ved de afdækkede bygninger var deres *ringe dimensioner*. En 4—6 meters længde og 3—4 meters bredde synes at have været det vanlige. De nøjagtige mål kunde jo først tages ved grunden, og til disse har jeg intet kendskab. Men mærkeligt *små* har de i hvert fald været, og dette forklarer vel også, at der intet steds med sikkerhed blev iagttaget indvendige stolper, som kunde have båret taget. Af de tre bygninger nærmest volden, hvis afdækning overfor skildres, var de to (ældste?) rene småboder; kun den ene kunde med nogen ret kaldes et hus.

Hvad har de da tjent til? Fundene i dem var altid meget få og små — væsentligt dyreben af forkellig art eller lerkarskår af hjemlig eller fremmed oprindelse, uegnede til at oplyse det formål, bygningen havde haft, og det tidspunkt, da den var rejst. Der fandtes et enkelt sted en rund kværnsten (af tuf) med midterhul. Underliggeren syntes at befinde sig i leje, løberen havde derimod forskubbet sig og lå nu tværs over en af væggene i den lille bod, hvor kværnen havde haft sin plads. Har det været en kornbod? Der fandtes indenfor dens omrids tillige et par affaldsgruber (i dens nordvestre hjørne), som måske i tid hørte sammen med den. I dens sydøstre hjørne lå derimod et ildsted

altfor nær væggen, skulde man synes, til at kunne have været i brug, medens boden stod. Tæt uden for dens østgavl fandtes et andet ildsted. Det kan overhovedet ikke have ligget i nogen bygning, men må have været anbragt i det fri. Og dette er kun enkelte eksempler på de vanskeligheder, som forestår, når materialet skal videnskabeligt behandles. Utallige steder inden for det afdækkede område fandtes der runde, ovale, firkantede eller helt uregelmæssige *gruber*, rummende ben, sten og lerkarskår, hist og her trækul eller andet affald. Ofte skar den ene grubes kontur ind i nabogrubens, eller i en ældre og større grube var der på et vist tidspunkt anlagt en yngre og mindre. De fandtes inden for bygningerne og uden for dem. At klarlægge deres betydning og deres tidsmæssige forhold til husene vil sikkert i mange tilfælde være ugørligt. Forøvrigt gælder noget lignende om flere af de *arnes*, der afdækkedes. Som regel lå de indendørs; et enkelt sted fandt man således fire arner over hinanden med en afstand af c. 0,80—0,90 m. mellem den øverste og den nederste. Imidlertid *kan* enkelte arner have ligget i fri luft (se ovenfor). Også her vil kombinationen af materialet volde vanskelighed. Det skal sluttelig nævnes, at man ved en stor, tragtformet grube, fyldt med mørk jord, i c. 4 meters dybde traf en firsidet, plankesat *brønd*, omtrent som den, der inden krigen afdækkedes på bypladsens nordlige halvdel nær noret. Om den nyfundne brønds nærmeste omgivelser har jeg ingen efterretninger.

Tilbage står *fundene*.

I fylden gravedes naturligvis adskillige „løse“ stykker frem, hvis leje ikke havde synderligt at fortælle. Mulden (gennemsnitlig c. 0,25 m. dyb) indeholdt intet; men derefter viste der sig ofte en forvirret mængde småknogler, sten og enkelte lerkarskår, som var aflejrede i det underliggende, lyse jordlag indtil c. 0,35 meters dybde. Intet af alt dette så ud til at ligge i oprindeligt leje. Det var sikkert i gammel tid ved jordens stadige bearbejdning brudt op og ført hen, hvor det nu fandtes.

Allerede 0,30 m. nede kunde man imidlertid svagt skimte den begyndende forskel på kulturpletter og sandjorden, og herfra indtil de egentlige bygningsspor viste sig i c. 0,70 meters dybde, var det, at *enkelte værdifuldere løse fund* blev gjort — f. eks. en spilleterning, nogle tenstene, en lille jernøkse, et hammerhoved af jern, enkelte halvbrakteater af typen fra det 10. århundredes midte o. lg. Disse løse fund fortsattes selvfølgelig også i større dybder — 1 m. og derover. Der kan bl. a. nævnes en skjoldbule, en sleben bjergkrystal, småperler, et pilegrimsmærke af bly o.s.v. Til grundlag for en datering af bebyggelsen egnede disse sager sig ikke. Det var egentlig kun halvbrakteaterne, som i den henseende sagde noget. Pilegrimsmærket

— en vinget lukasokse — var på ingen måde uden interesse, men vanskeligt at tidsfæste. Dyrets stiliserede krop og ben med de dobbelte konturlinier kunde tale for en relativ tidlig tid — måske slutningen af det 10. eller begyndelsen af det 11. århundrede. Det naturalistisk formede hoved og vingerne førte tilsyneladende et andet sprog. Stammer mærket i det hele herfra? Næppe. Det kan jo være fabrikeret mangesteds og ført hjem af en pilgrim. Man kan ikke slutte andet af det, end hvad der ligger i selve sagens natur: at det stammer fra den ældre, kristne middelalder. Og deri er der — set fra Hedebyhistoriens synspunkt — intet overraskende. Også tidligere fund har godtgjort, at bebyggelsen må have strakt sig til c. 1050.

Af større betydning var de afdækkede *grave*. Blandt disse tegnede en enkelt kammergrav sig med overordentlig tydelighed i profil og undergrund. Man så sporene både af dens træbund, dens sider og dens indstyrtede låg, over hvis ene halvdel en svær stenpakning havde hvilet. Graven indeholdt af større ting en træspand med jernbeslag (foroven fire svære jernringe, som viste, at den havde været beregnet til ophængning), et dertil svarende trælæg med ornamenteret broncebeslag og en nærmest gaffelformet jernrist(?), liggende delvis under spanden. Først når disse sager er præparerede af museet i Kiel, kan det siges, om de giver brugelige dateringsvink. I nogen afstand fra denne grav traf man en anden kammergrav, rummende en dolk på c. 0,60 meters længde. En tredje kammergrav viste to kamre — i det nordlige et kvindeskelet. Endnu en fjerde kammergrav (men uden ringeste gravgods) skal være påvist. Dybden var for disse graves vedkommende ret forskellig. Den sidstnævnte lå ikke over c. 0,50 m. nede, de øvrige godt og vel dobbelt så dybt. Desværre savner jeg faste opgivelser.

I og for sig var det heller ikke kammergravene, der i kronologisk henseende var de mest oplysende. Mere sagde en grav, som forekom umiddelbart ved den husgruppe nærmest volden, der et par gange har været nævnt i det foregående. Man vil huske, at der på dette sted var tale om tre bygninger, som havde afløst hinanden: to småboder og et større hus. Ved denne sidstnævnte bygnings nordvestre hjørne afdækkedes en grav, som strakte sig *ind under* bygningens syldtømmer, som altså var *ældre* end dette. Om graven også var ældre end småboderne, fremgik ikke med samme sikkerhed af beliggenheden, men det er vel ifølge hele placeringen rimeligst at antage. Den rummede et kvindeskelet, og blandt gravgodset var nogle småperler og *to skålformede bøjlenåle*. Når disse er præparerede, vil man have et nogenlunde brugbart grundlag for en datering af graven og dermed af huset. Om smykkernes alder skal jeg intet ytre. De synes alt ialt at repræsentere et af de ældre fund fra dette efterår.

TRE AFDÆKKEDE SKELETGRAVE FRA „KIRKEGAARDEN“.

Billedet, som skyldes Hr. Student Jankuhn, er taget fra Øst mod Vest. Af Gravgods fandtes saa at sige intet — kun en lille Bennaal med Øje. Den mørke Muld omkring Ligene skyldes de helt forraadnede Kister med deres Indhold af Tøjer o. lg. De lyse Felter udenom er gult Hedesand.

På den anden side gjorde en række gravfund et meget *ungt* indtryk. Da man kastede nogle korte søgegrøfter for at konstatere beliggenheden af den tidligere påviste „kirkegård“, afdækkedes der ikke så få skeletgrave, liggende umiddelbart ved hinanden. Det var kistegrave — kisterne tegnede sig som aflange, mørke fyldpletter i det lyse sand —, alle ligene var orienterede med hovedet i vest, benene i øst, alle lå udstrakte, ret højt under overfladen (c. 0,80 m.), og alle var uden nævneværdigt gravgods — en lille bennål eller en perle var alt. At man her stod overfor *grave fra kristen tid*, er givet; men dermed er naturligvis ikke sagt, at man nærmere kan datere dem. Skal dette kunne lykkes, må i hvert fald fund af tilsvarende art træde supplerende til.

Og til syvende og sidst er det jo *dateringen*, det kommer an på. Hvad man gerne vil opnå, er en arkæologisk bekræftelse af den Hedebyhistorie, om hvis omrids kilder af anden art har givet os nogen viden. Vi hender dette steds betydning fra og med år 900. De ældre gravninger har fastslået den daværende befolknings svenske kulturpræg og livlige svenske handelsforbindelser (to forskellige ting, men begge spejlende sig i fundene). Endvidere har de fortalt os om handelsforbindelser med slaviske lande, med Frisland og med Nederfranken, vi har også fået et herligt materiale vedrørende Hedeby's betydning som svensk høvdingesæde og som transitplads; men har fundene kunnet sige noget om den *tidligste* bebyggelse her på stedet? Har de peget langt tilbage i tiden, eller skal vi stadig regne med, at det først er i sidste halvdel af det 9. århundrede, den bosættelse så småt er begyndt, som af svenskerne er gjort til den egentlige handelsby ved Slien i perioden fra c. 900 til 1050?

Spørgsmålet blev selvfølgelig drøftet under gravningerne, og de fremsatte meninger var ikke helt i indbyrdes overensstemmelse. De tyske forskeres er foreløbig klartest udtrykt i en artikel af dr. Schwantes i „Kieler neueste Nachrichten“ (1. og 2. oktbr.). Stilkritiske overvejelser, skriver han, har bragt ham til den opfattelse, at det ældste gravgods fra bypladsen repræsenterer den „*ældre Osebergstil*“, som prof. Sletelig oprindeligt daterede til 1. fjerdedel af det 9. århundrede, men som samme forsker nu er tilbøjelig til at rykke ned i århundredets 2. fjerdedel. Som følge heraf mener dr. Schwantes at kunne hævde, at bosættelsen ved Hedeby Nor er begyndt allerede før år 850. I samme retning peger efter hans mening de rembeslag i „*karolinsk bladstil*“, som man har fundet. De henføres til begyndelsen af det 9. århundrede. Da man yderligere på grund af fundne støbeforme kan godtgøre, at der på stedet selv har været tilvirket sådanne smykker, må der allerede den gang have været en anelig bosættelse; thi det højt udviklede kunsthåndværk er kun tænkeligt i en

allerede vel funderet by med en tilsvarende kreds af købere. Man tør derfor antage, at byens *oprindelse* skal søges endnu længere tilbage — på et tidspunkt, som fundene ikke har klarlagt. Umuligt er det ikke, at enkelte af de tidligste karolingiske smykkesager kan stamme fra tiden omkring år 800.

Denne slutningsrække forekommer i mange henseender særdeles vel begrundet, og alligevel kan jeg ikke føle mig overbevist om dens rigtighed. At redegøre for dette i det enkelte vil føre for vidt her, og jeg skal nøjes med nogle få antydninger.

For det første er det sin sag at datere en stilart — f. eks. „ældre Osebergstil“ — til en bestemt fjerdedel af et århundrede. Det forekommer mig meget lidt sandsynligt, at man på grundlag af det hidtil foreliggende materiale vil være i stand dertil. Vanskelighederne fremløser allerede deraf, at den grundigste kender af netop denne stil — prof. Shetelig — har ændret sin oprindelige opfattelse og dømt stilen til at være 30 år yngre, end han først antog. Hvem ved, om nyt materiale ikke vil føre til endnu en revision.

Faren ligger hovedsagelig i, at man vil presse en sådan stilart — karolingisk bladstil, ældre Osebergstil, yngre Osebergstil, Borrestil, eller hvad man vil — ind i *for snævre rammer*. Det er forståeligt, at den arkæologiske forskning lokkes dertil. Forskellige fund synes med sikkerhed at godtgøre, at to, tre, fire stilarter har afløst hinanden i løbet af et århundrede — ergo tilmåler man hver af dem en passende del af dette samlede tidsrum. Men dette kan aldrig blive andet end et brugeligt *arbejdsgrundlag*, som i høj grad har sin praktiske berettigelse, men på hvilket man ikke uden videre kan bygge andre teorier — f. eks. af historisk art. Og hertil kommer, at selv om man arkæologisk skulde kunne godtgøre, at f. eks. ældre Osebergstil ikke kan være *ældre* end fra det tidspunkt, vil man ikke kunne fastslå en absolut terminus for stilens *ophør*. Den kan være brugt side om side med yngre stilarter i længere tid, end man foreløbig er i stand til at overse. Uden helt at ville parallelisere disse forhold med moderne stilretninger, forekommer det mig dog temmelig sandsynligt, at gammelt og nyt også i oldtiden har afløst hinanden på en jævnere måde, end man som oftest er tilbøjelig til at antage, fordi det materiale, som med *absolut* sikkerhed kan dateres, er uendelig spinkelt, og dateringen af alle de øvrige tilfælde hviler på stilkritiske sammenligninger, der ikke kan anses for fuldt ud bindende. For at sige det med få ord: vi savner ethvert bevis for, at ældre Osebergstil ikke skulde have kunnet frembringes både i Norge og her i Hedeby *efter* år 850.

Endnu en ting: Hvor *stor* en del af de støbeforme, som vidner om lokal kunstindustri dernede, er gjort til fremstilling af smykkesager tidlig karolingisk stil eller i ældre Osebergstil? Det aldeles overvejen-

de antal, som findes udstillet i Kielmuseets smukke montere, hører i hvert fald det 10. århundrede til. Og endelig: *Hvor* i lagene er disse ældre forme fundne i forhold til de yngre? Er de virkelig aflejrede på en sådan måde, at de også derigennem kendetegner sig som repræsentanter for et tidligere stadium af bebyggelsen end de andre? Er de nemlig fundet side om side med de yngre, godtgør de jo kun (hvad den enkelte grav af let forståelige grunde sjældent kan vise os), at stilarterne levede jævnsides, før det gamle blev *helt* opgivet og det nye trængte *helt* igennem.

Det er en stor sum af kræfter, tanker og tid, der i de kommende år vil blive sat ind på løsningen af disse problemer, og man må af hjertet ønske de ledende mænd, prof. dr. Scheel og direktør dr. Schwantes, at de må opnå et udbytte, som i enhver henseende svarer til deres betydningsfulde indsats. Der er endnu mange gåder, som knytter sig til det gamle Hedeby, og adskillige af dem vil vel aldrig blive løst. Men ved objektivt at arbejde med sagen og ved ubundet af alle forudfattede meninger at lede sig frem til erkendelse af de mange småtræks betydning for helhedsbilledet, vil dog meget kunne vindes, og man må lykønske de forskere, i hvis lod det er faldet her at gå i spidsen.

Disse sider kan i ingen henseende fremtræde som andet end en iagttagers betragtninger over årets gravninger. De hviler ikke på andet end øjets og tankens arbejde dernede og kan derfor på et og andet punkt have ført til en opfattelse af enkeltheder, som målebøger og gravningsberetninger ikke vil godkende. De skal da også kun i meget grove træk orientere den nordiske læseverden om arbejdets betydning og samtidig tjene som en tak for den gæstfrihed, der i efterårets løb udvistes mod os nordboere fra ledelsens side.

(Efter „Nordisk Tidsskrift“).

Hofdværge.

Af J. RABEN, Sønderborg.

Til min Beretning om Hofdværgeren Mikkell Hüttmann paa Augustenborg i Nr. 7 Side 103 kan endnn fortælles følgende:

Mikkels Broderdatter, Frk. Pauline Hüttmann, lever endnu i Flensborg. Hun har foræret en af Mikkels Ridestøvler og et Par Sølvknapper fra hans Konfirmationstøj til Samlingerne paa Sønderborg Slot. Efter hendes Fortælling var Mikkels Konfirmationsklædning besat med fire Dusin Sølvknapper. Han har altsaa været en lille fin Konfirmant.

Da Mikkell blev klædt paa til Konfirmationen, stod han paa Bordet. Moderen var ham behjælpelig og sagde. „Komm min Jung, wi wull'n

den Rock en beten torecht trækken!“ — Mikkels svarede kort: „schall de Rock torechtråken warn, wenn'n up'n Körper sitt, dann belach ih de ganze Schniederschäft wat!“ —

Frk. Hüttmann beretter om Mikkels Endeligt, at det ikke passer, som man fortæller i Augustenborg. Mikkels er ikke falden af Vognen, men af Hesten.

Han havde en lille Ridehest, men Hertugen havde forbudt ham at ride alene, han skulde ledsages af en Rideknægt. Stædig, som Mikkels var, sendte han en Dag Rideknægten hjem og red alene videre. Kort efter tabte han Herredømmet over Hesten, — den var iøvrigt ligesaa stædig som Mikkels — og den slog ham af. Dværgen blev slæbt et Stykke paa Vejen, hvor han blev fundet i bevidstløs Tilstand. Moderen blev straks hentet, men Mikkels døde Dagen efter uden at være kommet til Bevidstheden igen.

I Samlingerne paa Sønderborg Slot gemmes ogsaa Hofdværgens Vest, et lille fint Stykke af farvetrykt Kattun.

Det var før ret almindeligt at finde en Dværg som Hofnar ved et Fyrstehof. Hertug Hans den Yngre havde ogsaa sin Dværg Benjamin paa Sønderborg Slot.

Hertug Hans var som bekendt en haard Herre, og man paastaar, at intet Menneske kunde faa ham til at le. Naar Hertugen havde en af sine „mørke Dage“, turde ingen af Tjenerskabet gaa ind til ham; enhver var sikker paa at blive sat uden for Døren. En Dag da Hertug Hans var i sit daarligste Humør, og ingen turde gaa ind til ham, mente Benjamin, at han ikke alene turde gaa ind til ham, men at han enddog kunde faa Hertugen til at le. Pludselig træder Hofnarren ind til Hertugen og stiller sig bredbenet hen foran den strænge Herre: „Har Deres Fyrstelige Naade ogsaa set saa gnaven ud, da Deres Fyrstelige Naade bad om Fru Hertugindeens Haand?“ Hertug Hans maatte le, men alligevel smed han Hofnarren ud af Værelset. Hertugen maa dog have ærgret sig over Benjamin, thi han bød, at Narren skulde tilbringe Natten i ridende Stilling paa Slotstaget. Benjamin skulde ved Solnedgang begynde sin Ridetur, men da han vidste, at Hertugen var gaaet til Sengs, gik han ogsaa i Køjen, og om Morgen, da Hertugen stod op, sad Benjamin „endnu“ paa Taget. Da, fattede Hertugen Medlidenhed med Dværgen og bød ham komme ned

Folkeminder fra Daler.

Samlet ved *Lærer H. Flint.*

Hensat Brand.

Den Gaard hvor min Oldefar boede, har ligget der, hvor nu Hans Danielsen bor. Man mener, at Tømmeret i Laden var fra Kobbervold, for det er nogle vældig store Egebjælker, som man aldrig havde set Mage til. I denne Gaards Have stod der et Træ. Naar dette Træ blev fældet, skulde Gaarden brænde. Træet blæste om i en Storm, og ikke længe efter brændte Gaarden. Dette skete i 1884.

Mathias Lausten.

Byggeoffer.

Jeg har hørt sige, at en Mand i Nærheden af Brøns har lagt Penge ned under Huset, da det blev bygget. Pengene var altsaa Byggeoffer.

Mathias Madsen.

Gamle Folk siger, at der under Daler Kirkedør er bleven to Kreaturer levende begravet som Byggeoffer, dengang Kirken blev bygget.

Mathias Nielsen.

Historiske Sagn.

Herremanden paa Kobbervold.

Der boede engang en ond Herremand paa Kobbervold i Gerup Enge, og alle Folk frygtede ham. Han gik altid til Kirke i Abild Kirke. Man kan endnu se Vejen, der fra Kobbervold førte over til Abild. Denne Herremand blev saa myrdet foran Alteret i Abild Kirke. Kobbervold er et Voldsted, der tydeligt ses endnu.

Mathias Madsen.

Skatten og Skyggen.

Der fortælles, at der var nedgravet en Skat fra Grev Rantzaus Tid i en Løngang, der fra Trøjborg gaar over i Slotskapellét. En Soldat, som engang længe efter stod paa Vagt der, saa tre Aftener i Træk en Skygge. Han spurgte da Præsten, hvad han skulde gøre. Denne sagde, at han skulde følge Skyggen. Næste Gang fulgte Soldaten Skyggen, og der, hvor den standsede, fandt Soldaten den store Skat.

Mathias Madsen.

Spøgelset paa Trøjborg.

Paa Trøjborg spøger Daniel Rantzau (Peter Rantzau? Red.) ovre i Ruinerne, og i selve Avlsgaarden rasler det med Jernkæder hen over Stenbroen. For nogle Aar siden var der paa Trøjborg et Karlekammer, hvor der nu er Kreaturstald. Naar Karlene kom i Seng om Aftenen, var det, ligesom der vandrede noget rundt paa Gulvet, men gjorde man Lys, var der ingen Ting.

Jens Føddersen Nissen.

Daler Kirke.

Der siges, at den store Sten, der er indmuret i Nordsiden af Daler Kirke, er kastet af en Troid ovre fra Als efter Daler Kirke. Man kan se Mærket i Stenen som af en kæmpemæssig Haand. Det har været en Offersten, som blev brugt i den hedenske Tid.

Den store Sten, som ligger sønden for vor Kirke, er efter Sigende kastet ovre fra Emmerlev efter vor Kirke af en Troidkvinde. Hun tog sit Skobaand, bandt det om Stenen, men Baandet brast, saa at hun ikke kunde træffe Kirken.

Mathias Madsen.

Vesterhavet.

Til Højer (Tønder? Ballum? Red.) skal komme tre forskellige Brude i forskellige Dragter, en i rød, en i blaa og en i hvid Dragt, og naar de tre er kommet, skal Byen forgaa. De to første er kommet, den hvide endnu ikke. De skal alle tre komme tilrejsende.

Det er bleven raabt ud af „æ Donnergaf“ i vor Kirke: „Ak ve, ak ve, hva' ska' der ske!“, og man har da set, at Vesterhavet havde skyllet Højer, Daler og Tønder bort, medens Møgeltønder blev Hovedstaden.

Det er bleven spaaet, at Abild Kirke skal blive den vestligste. Saa skal alt Landet fra Kysten og til Abild rives bort af Havet.

Det er ogsaa bleven spaaet, at der skal komme nogle Stude sejlene ind ad „æ Donnergaf“ i Tønder Kirkegaard. Saa højt skal Vandet staa engang.

Mathias Madsen.

Folkeraad.

Dersom man har mange *Vorter*, skal man, naar man ser en Rytter paa en hvid Hest, sige følgende: „Tej old min Orter med!“ Saa gaar de bort.

Mathias Madsen.

Naar man har mange *Vorter*, skal man tælle *Vorterne*, og lige saa mange *Knuder* skal man slaa paa en Traad og derefter kaste Traaden bort, saa man aldrig kan finde den mere.

Signe Gotthardsen.

Naar man har *Vorter*, skal man gaa op til Kirken, naar Maanen skinner paa Muren, og gnide *Vorterne* der.

Jens Feddersen Nissen.

Da Marie Gram tjente i Spandet, led hun engang forfærdeligt af *Tandpine*. Nu vidste hun, at der boede en Mand i Roager, der vidste et godt Raad, og hun gik derhen. Manden tog en Pind og kradsede Hul ved Tanden, saa Blodet flød. Med Pinden skrev han derpaa paa en Lap Papir:

„Er det Gigt, saa lad den fly,
er det Orm, saa lad den dø!“

En Time efter var Tandpinen borte.

Frederik Sønnichsen.

Man kan faa *Vorter* væk, idet man stjæler et Stykke Flæskesvær og smører sine *Vorter* med det. Siden skal man sige: „Her begraver jeg mine *Vorter* ved dette Træ“.

Gammel Sæd og Skik.

Folkemarked.

Det var før almindeligt, at unge Folk, der søgte Tjeneste, mødte paa Folkemarkedet i Ribe kort Tid før Midsommer for at tage Tjeneste og saaledes gøre Slet og Høst med. De mødte ikke blot fra hele Omegnen, men ogsaa langt nord fra. De stod paa Torvet øst for Domkirken. Pigerne kom med deres Skudsmaalsbog i Haanden, hos Karlene stak den op af Trøjelommen. Det var især Husbonden fra Vestslesvig, der paa denne Maade søgte Folk.

Manden kom, saa paa Karlen og sagde: „Vil du tjene? Hvad vil du have i Løn?“ Saa begyndte den sædvanlige Tingen, til de blev enige, og Karlen eller Pigen fulgte med hjem. De, som havde gode Vidnesbyrd, blev gerne først fæstet.

Undertiden kunde der være en Spøgefugl blandt de unge. Saaledes fandt en Mand en Karl, der saa ud til at være rask til Arbejdet, og han spurgte ham: „Hvad kan du?“ — „Ja“, sagde Karlen, „Jeg kan alting undtagen:

høste og slaa,
pløje og saa,
harve og køre,
tærskede og laase Døre.
Tælle og snitt'
ja, det kan a heller it“.

„Men hvad kan du saa da?“ spørger Manden igen. „Ja, a kan spise og drikke og Stenbro pikke og læse og skrive og gaa og drive og lukke din Mund, din storsnude Hund!“

Dermed var denne Forhandling til Endé.

Frits Mogensen.

Fra Trøjborg.

Min Oldemor har i Aarene omkring 1830-40 tjent tre Aar paa Trøjborg. Hun gik fra tre Mil paa den anden Side af Ribe til Trøjborg i „Jyllands-Træsko“. Hver Lørdag Aften skruppede de deres Træsko og pudsede den blanke Gjord, som var om Træskoene. Det første Aar fik hun 11 Daler i Løn, det andet Aar 13, det sidste Aar 15. Paa den Tid boede de endnu paa Slottet, men medens Oldemor var der, blev „æ Indhus“ bygget.

Paa Trøjborg maatte ingen faa Kage for Forvalteren. Men saa stjal de dem til det, idet en, som var let til Bens, hentede „æ Tems“, det er en Slags Si, i Visby. Forvalteren vidste godt, at de fik Kage, og derfor kom han aldrig ind i Borgestuen Julemorgen, thi naar han ikke saa det, saa havde han heller ikke ondt af det. En Dag kom Oldemor løbende ud af Borgen med Tørklædet fuldt af „Skronne“, det er en Slags „Knæpkager“, altsaa Smaakager. I det samme mødte hun Forvalteren, og han sagde: „Hvad har du i Forklædet, Ann' Mari?“ Da svarede Oldemor: „Skronner“, og saa løb hun.

De maatte heller ikke have Lys i Stuerne for Forvalteren. Men naar de saa hørte ham komme, smækkede de i en Fart en Blomsterpote over Lyset.

Andreas Thordson.

(Sluttet).

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Vi har endnu et mindre Restoplæg af

Sønderjydsk Centralforenings Festskrift
før Kr. 12,00 — nu 6,00,

Denne smukke og indholdsrige Bog bør ejes af
enhver national Interesseret.

Ligeledes haves endnu:

R. P. Rossen: Danmarks Kongeslægter 1,50,
En udmærket Bog om dette interessante Emne.

Bøgerne tilsendes portofrit fra

HANS BECKS BOGHANDEL

Storeg. (J. N. Jepsen) Tønder

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmeørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.